

Adatok a szent-gellérthegyi fellegvár történetéhez.*

Az 1848/49-iki események teljes lezajlása után, az osztrák hadvezetőség célszerűnek látta, hogy más városokhoz hasonlóan, (Prága, Krakkó, Milano) Magyarország fővárosában is fellegvárat építtessen, amely a budai váron s általában az egész környéken uralkodjék. Ehhez legmegfelelőbb hely a Gellérthegy volt.

Ebben az időben ott az egyetemmel kapcsolatos és 1815-ben felavatott csillagvizsgáló intézet állott, mely gazdag felszereléssel 1849-ig folytatta tudományos kutatásait. 1849 május havában, Budavár ostromakor, Görgey a Gellérthegyről, különösen május 15-án, 16-ától kezdve pedig szüntelenül innen (és a Svábhegyről) bombáztatta Buda várát, honnan viszonzásul ugyancsak sűrűn lötték ágyúval a Gellérthegyet s így a csillagvizsgáló épületeit is. Értékes felszerelését akkor levitték a Rúdas-fürdőbe s onnan később az egyetemre, ahol most is van.

A fellegvár tervezésére és építésére vonatkozóan ez a kevés adat áll rendelkezésre:

A bécsi cs. kir. hadügyminisztérium 1850 augusztus 15-én a budai katonai parancsnoksághoz (Landes- Militär-Commando-hoz) leiratot intéz, melyben értesíti, hogy a budai hadmérnöki hivatal, a pesti egyetem tanácsával tárgyalást kezdett a Szt. Gellérthegyen, az egyetemi csillagvizsgáló mellett lévő telek megváltása ügyében, egy ugyanoda építendő erőd létesítése céljából és hogy a tanács a telek átengedéséhez hozzájárult. Egyúttal kifejti, hogy kötelességszerűen ügyelni fog arra is, hogy a csillagvizsgáló használhatóságából ne veszítsen. Ennélfogva meg kell azokat a feltételeket állapítani, amelyek a csillagvizsgáló hasznavehetőségét biztosítják. Ezeket a hadügy- és kultuszminisztérium megállapodása szerint, egy, a magyarországi meghatalmazott polgári biztos által egybehívandó közös bizottság fogja, részletes tervrajz alapján, meghatározni.

Erről a hadügyminiszteri leiratról a budai Landes- Militär-Commando 1850 aug. 22-én, 15315 szám alatt, értesíti a

* A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár eredeti okmányai alapján.

budai hadmérnöki-hivatalt, valamint Geringer báró császári biztost, az úgynevezett „gyalog palatinust.“

Az előbbinek meghagyja a hadügyminiszter, hogy az összehívandó közös bizottsághoz belátása szerint rendelje ki a szükséges idegen fegyvernembeli tiszteket; a polgári biztost pedig kéri, hogy a bizottsági tárgyalás időpontját határozza meg.

Augusztus 31-én Geringer báró értesíti a budai Landes-Militär-Commandot, hogy az egyetemi tanácsot útasította, hogy a gellérthegy-i telek átengedése tárgyában összeülő bizottsághoz az egyetem rektorát Virozsil Antalt, azután Petzval egyetemi tanárt és a csillagvizsgáló igazgatóját, dr. Mayer Lambertet is rendelje ki, azzal a megjegyzéssel, hogy a bizottsági tárgyalás napja dolgában közvetlenül a hadmérnöki-hivatallal érintkezzenek.

A gellérthegy-i telek megszerzése után, egy a fellegvárhoz vívő út létesítésének kérdése is felmerült. Ehhez az ottani különböző telekrészeket meg kellett vásárolni, illetve a szükséges sávokat megváltani.

Öfelsége és a hadmérnök-főigazgatóság leirata alapján, az évégből megalakított bizottság 1850 október 15-én „Bizottsági jegyzőkönyvet“ vett fel, melynek tárgya volt: „A telekrészek további megváltása, melyek — a fellegvár építésének végleges jóváhagyása következtében — ezen építkezéshez és az odavezető út építéséhez még szükségesek.“

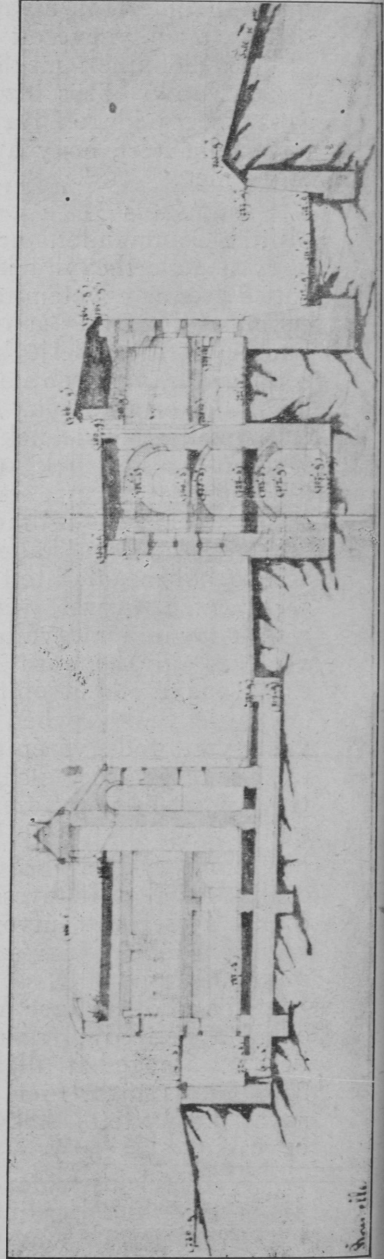
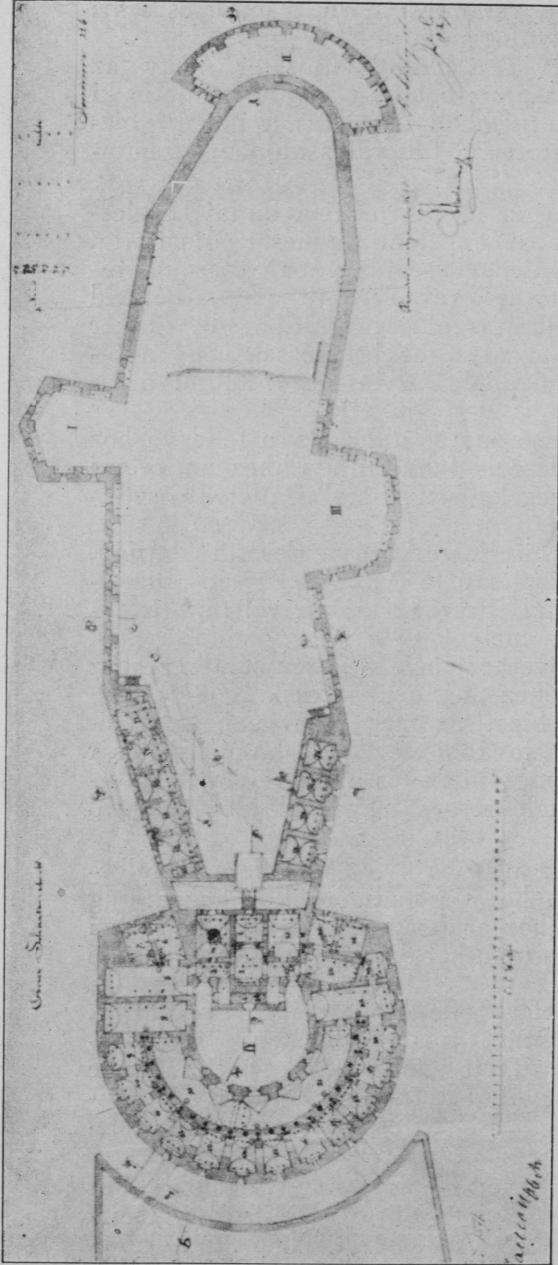
A jegyzőkönyvben a bizottság megállapítja, hogy a jóváhagyott fellegvárépítés további telekrészek megváltását teszi szükségessé a glacis megépítése és az odavívó út létesítése végett és hogy ezen telekrészek magántulajdonban lévő szőlők.

A megesketett becslők a szóhajvő 14 szőlőrészt felbecsülik, azzal a feltevéssel, hogy a hadmérnök-főigazgatóság csakis a tervezett útvonalhoz szükséges telekrészeket veszi át, míg a többi telekrész — mindkét oldalt — a tulajdonosoké marad.

A szőlőket „per Viertel“ átlag 600 forintra becsülték, ebből a negyedből számították ki az átengedendő sáv értékét. Az átengedett, illetve átvett telekrészek együttes értéke 2507 frt. és 15 krt. tett ki. Mind a 14 telektulajdonos aláírásával bizonyította, hogy a becslésbe és az átengedésbe beleegyeznek.

A 14 telektulajdonos neve: Hong Jakab, Schoberwalter János, Éberling Ferdinánd, Penz György, Dinitscher Deme-ter, Bruckner Ferenc, Ócskay Anasztázia, Neubrand Antal, Beutelhauser János, Planer Antal, Stankovics Ede, Leitner Gábor, Schachinger Lipót és Hong Antal.

A szentgellérthegyi fellegrvár alaprajza.

Ezek után a bécsi katonai hatóság árlejtést hirdetett az erőd megépítésére. Ennek eredménye alapján a bécsi hadmérnök-főigazgatóság 1850 október 4-én jegyzéket intéz a budai Landes- Militár-Commandóhoz, melyben tudatja, hogy a budai hadmérnök-hivatal a gellérthegyi várépítésre beérkezett ajánlatokat beterjesztette és Zitterbarth építész ajánlata mellett foglal állást, amely az építés költségét ca. 446.502 frt. és 50 kr.-ra számítja. Ezzel azonban a hadügyi számvevőség nem értett egyet, mivel a fellegvár építése, a budai hadmérnök-hivatal egységárai szerint, csak 545.140 frt.-ba kerülne, miért is újabb tárgyalást ajánl a várnak saját költségen való felépítése alapján.

Minthogy azonban a rendelkezésre álló katonai erő elégtelen, a hadmérnök-főigazgatóság a saját költségen való építést lehetetlennek mondja s felhívja a budai hadmérnök-hivatalt, hogy lehetőleg árlejtés útján igyekezzen elfogadható eredményt elérni, ellenkező esetben pedig a Zitterbarth-féle ajánlat mellett szóló okokat jelentse.

A budai Landes- Militár-Commandó 1850 október 22-én válaszol a bécsi hadmérnök-főigazgatóságnak és figyelmezteti, hogy az utóbbi, az erődnek saját költségen való építését javasolva, nem számolt a Gellérthegy fekvésével és távolságával, ami az anyagszállítást és a munkabért egyaránt megdrágítaná. Ezenkívül a munkások elhelyezéséről és műhelyek felállításáról is kellene gondoskodni. Ilyen körülmények között, hozzávető számítás szerint, a saját költségen való építkezés mintegy 500.000 frt.-ba kerülne, tehát a Zitterbarth-féle ajánlatnál vagy 53.000 frt.-tal lenne drágább.

Minthogy a beérkezett ajánlatok közül a Zitterbarthé a legolcsóbb és árlejtéssel sem várható előnyösebb eredmény, sőt talán még az árak emelkedésével is kellene számolni: a Landes- Militár-Commandó a Zitterbarth-féle ajánlat mielőbbi elfogadását javasolja.

A fellegvár építéséről más adatot — sajnos — egyelőre nem találtam.

Mivel a fellegvárat nagyon kevesen ismerik, ideiktatjuk annak alaprajzát, továbbá az alaprajz bal (nyugati) oldalán látható „mentsvár“ (Reduit) harántmetszetét is.

Szász Ágost.